

PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

February 2017, Vol:3, Issue:1 Şubat 2017, Cilt:3, Sayı 1
e-ISSN: 2149-8385 p-ISSN: 2528-9950
journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Türkiye'nin Yakın Dönem Dil Politikaları Turkey's Recent Language Policies

Hüseyin SADOĞLU

Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, huseyin.sadoglu@bilecik.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 05 Ocak 2017
Kabul 20 Şubat 2017

Anahtar Kelimeler:

Dil Politikası, Türkiye Cumhuriyeti,
Çok-dillilik, Resmî Tek-dillilik
Politikası, Gayri-resmî Çok-dillilik
Politikası.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Modern zamanlarda milliyetçiliğin evrensel bir ideoloji haline gelmesiyle birlikte aynı siyasal sınırlar içinde ortak dilin mevcudiyeti bir zorunluluk olarak algılanmıştır. 19. yüzyılda ayrılıkçı milliyetçiliklerin tehdidi altında kalan Osmanlı devleti, parçalanmaya karşı Türkçeyi yaygınlaştırmaya çalışmış, ancak bu çaba başarıya ulaşamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise, daha küçük siyasal sınırlar içinde görece planlı ve ısrarlı bir çaba sergilemiştir. Ancak 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye'deki bu resmî tek-dillilik politikası, bir yandan küreselleşmenin, diğer yandan AB'nin baskısıyla gevşeme sürecine girmiştir. Bu çalışma sözü edilen gevşeme sürecinin boyutlarını, nedenlerini ve tarihini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 05 January 2017
Accepted 20 February 2017

Keywords:

Language Policy, Republic of Turkey,
Multi-Linguality, Official Uni-
Linguistic Policy, Non-Official Multi-
Linguistic Policy.

© 2017 PESA All rights reserved

In the modern times, due to the genesis of nationalism as a universal ideology, it has been perceived that the presence of a common language is a necessity in the same political boundaries. The Ottoman Empire, who was under the threat of separatist nationalisms in 19th century, had launched an initiative to popularize Turkish language in the face of the risk of territorial fragmentation, which finally failed. On the other hand modern Turkey have made a relatively more planful and persistent effort in a smaller territory. Yet, Turkey's this official unilinguistic policy has entered a process of easing since the beginning of the 21st century due to both the globalization process and the impression of the European Union. In this context, the aim of this study is to analyze the aspects, the reasons and the history of this aforementioned process of easing.

GİRİŞ

Modern zamanlarda siyaset aynı ulusal sınırlar içerisinde yaşayan halkların din, dil ve ırk merkezli çatışmalarına sahne olmaktadır. Milliyetçilik çağına kadar daha çok yerel düzeyde ve görece seyrek şekilde cereyan eden bu tür gerilimler 19. yüzyılla birlikte pek çok ülkede siyasal birliği ve toplumsal istikrarı tehdit etme potansiyeline ulaşmıştır. Bu anlamda bir ülkede mevcut dillerin resmî statüsü etnik bir çatışmanın doğrudan nedeni olabileceği gibi, başka nedenlerden kaynaklanan çatışmanın dolaylı sonucu şeklinde de ortaya çıkabilir. Dolayısıyla aynı siyasal ünite içerisinde dil planlaması aracılığıyla dillerin statüsünü belirlemek, modern devletler açısından kritik bir öneme sahiptir (Pool, 1991: 495-96). Zira modern ulus-devletler açısından dil politikası, sadece kamu hizmetlerini vatandaşlarına sağlıklı şekilde ulaştıracağı bir araç değil, aynı zamanda bireyin üyesi olduğu siyasal birimle özdeşlik kurabilmesini mümkün kılan veya kuramamasına neden olan bir süreç olarak algılanmaktadır. Bu durumda bireylerin dil davranışı etnik saikler yanında, dillerin görece prestij düzeyine, resmî konumlarının varlığına, ekonomik yaşamda ağırlıklı olarak kullanılıp kullanılmadığına vb. göre değişiklik göstermektedir. Başka bir ifadeyle etnik azınlıklardan veya göçmen işçilerden meydana gelen

çok-dilli bir toplumda yasal bir engel olmamasına rağmen etnik dillerin kamu yaşamında ağırlıklı bir kullanımı söz konusu olmayabilir. Bu durumda ülkede konuşulmakta olan dillerin birini veya birkaçını diğerlerine göre avantajlı bir konuma yükselten bir dil politikasının bireylerin dil davranışı veya seçimi üzerinde önemli bir ağırlığa sahip olduğu (Esman, 1992: 381-82) yapılan alan araştırmalarıyla da desteklenmiştir.

Yaklaşık bin yıl kadar önce diğer Türk dilli topluluklardan ayrılarak Anadolu'ya göç eden, buralarda farklı etnik gruplarla kaynaşarak yeni devletler kuran, kültürleşme yoluyla onları etkilediği gibi onlardan da etkilenen ve bu süreçte bir inanç sistemi olarak İslam'ın benimsenmesiyle Arap-Fars ağırlıklı medeniyet dairesinin etki alanına giren, nihayet Bizans'ın Anadolu ve Balkanlar'daki varisi sıfatıyla Batılı hususiyetler kazanan bir toplumun konuştuğu ve yazdığı dilin evrimi, Anadolu Türklüğünün serüveni kadar ilginç ve renkli olmalıdır. Zira Türkiye Türkçesinin Orta Asya'da başlayan ve bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde tek resmî dil olarak varlığını sürdüren gelişimini anlayabilmek için Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devleti içerisindeki konumu kadar, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet idareleri tarafından çeşitli saiklerle nasıl bir müdahaleye tabi tutulduğu da kritik bir öneme sahiptir.

Özellikle Cumhuriyet döneminde uluslaşma ve çağdaşlaşma ideallerinin gündeme getirdiği "özleştirme" (purification) çabalarına rağmen Türkiye Türkçesi günümüzde mile mevcut söz dağarcığı bakımından Arapça ve Farsça gibi medeniyet dillerinden olduğu kadar, Rumca ve Ermenice gibi Anadolu'nun etnik dillerinden de çok sayıda kelimeyi bünyesinde barındırmaktadır. Farsçanın devlet dili olarak benimsendiği Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu deneyimlerinden sonra Osmanlı yönetimi altında Türkçe hem resmî dil, hem de farklı etnik grupların üzerinde anlaşma sağladıkları aracı dil (lingua franca) işleviyle dört başı mamur bir imparatorluk dilidir. Bu niteliğiyle Türkçenin Osmanlı döneminde bir yandan yerel, diğer yandan uluslararası düzeyde kültürel etkilere açık olması anlaşılır bir şeydi.

İmparatorluk çağında tıpkı diğerlerinde olduğu gibi Osmanlı'da da devletin benimsediği resmî dil, hanedanın gayritürk uyruklarının devlet ile bütünleşmelerini engelleyecek bir sorun olarak algılanmadı. Hele hele geleneksel Millet Sistemi ile tebaasını inanç temelinde sınıflandıran Osmanlı'da gayritürk ve gayrimüslim unsurların etnik dillere tekabül eden bir kolektif kimlik tahayyülü yakın dönemlere kadar güçlü bir karşılık bulmadı. Üstelik devlet ile tebaa arasındaki resmî ilişkilerde var olan düşük yoğunluk, farklı etnik dillere de resmîyet tanınması gibi talepleri gündeme getirmekten çok uzaktı.

Devlet dili ile yerel/etnik diller arasında hemen bütün imparatorluk yönetimlerinde tanık olduğumuz b uyum, 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan milliyetçi akımlar nedeniyle büyük ölçüde bozuldu. Öyle ki, milliyetçilik çağında merkezî devletler farklı etnik toplulukları ortak bir dil aracılığıyla türdeşleştirmeye çalışırken, buna karşılık bağımsız siyasal birimlere dönüşmeyi amaçlayan ayrılıkçı milliyetçilikler etnik dillerden hareketle bir "millet" (ulus) yaratma çabası içine girdi. Bu süreçte zorunlu eğitim merkezî devletlerin en önemli enstrümanı olarak işlev görürken, ayrılıkçı milliyetçilikler etnik cemaatlerine dilsel bir bilinçlenme sağlayacak olan gazete, dergi ve kitap gibi yayın organlarına yöneldiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılı büyük ölçüde yukarıda çerçevesi çizilen kurguya uygun düşecek şekilde siyasal çatışmalar zincirine sahne oldu. Önce Balkanlar'da güç kazanan ayrılıkçı milliyetçilikler Yunan, Sırp, Rumen, Bulgar ve Makedon dil cemaatleri ile örtüşen yeni bir ulus inşasına yönelirken, Tanzimat'ın eşitlikçi politikalarına sarılan Devlet-i Osmanî Türkçenin bütün uyruklara yaygınlaştırılmasını ayrılıkçılığın panzehiri olarak değerlendirmekteydi.

I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde netice, Balkanlar'daki Hıristiyan unsurların ayrılıkçı projeksiyonlarına uygun şekilde bağımsız milletler haline gelmeleri şeklinde tezahür etti. Ama yeni Türkiye, Lozan Antlaşması'ndan sonra bile dilsel açıdan türdeş bir bütüne dayanmıyordu. Lozan'da tescil edildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan halkların en bariz hususiyetleri kahr ekseriyetle Müslüman olmalarıydı. Etnik Türklerin yanında Kürt, Çerkez, Gürcü, Arap, Boşnak, Laz, Abhaz, Pomak gibi farklı anadillerine sahip Müslüman topluluklar, Osmanlı'dan miras kalan "Hakim Millet" algısı çerçevesinde yeni bir ulus inşası projesinde gönüllü olarak yer aldılar. Türkiye Cumhuriyeti'nin var etmek istediği yeni "Türk" kimliği inanç açısından homojen olsa da, dilsel açıdan farklılıkların canlılığını sürdürdüğü beşerî bir malzemeye dayanıyordu. Bu durumda Cumhuriyet elitleri için

vatandaşların dilsel açıdan türdeşleştirilmesi hem millî birlik, hem de seküler kolektif kimlik inşası için zorunluydu.

Cumhuriyet yönetiminin Türkçe dışında başka bir dil topluluğuna mensup vatandaşlarına yönelik dil politikaları, yakın dönemlere kadar aslında çok önemli bir dirençle karşılaşmadan ülkenin tamamında uygulandı. Türkçe tek resmî dil olarak merkezî ve yerel yönetimlerde, eğitimde, basın-yayın sektöründe ve iktisadî ilişkilerde iletişimin yegane aracı oldu. Buna karşılık ulusal sınırlar içerisinde yerel ve etnik diller imparatorluk döneminde olduğu gibi bireylerin sadece özel yaşamlarında kullandıkları diller olarak kaldılar (Sadoğlu, 2010: 47-295).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uygulamaya geçirdiği resmî tek-dillilik, 12 Eylül 1980 askerî yönetimi tarafından yoğunlaştırılarak sürdürüldü. Ancak Türkiye'de 2000'li yılların başında bir yandan hız kazanan demokratikleşme süreci, diğer yandan küreselleşmenin gündeme getirdiği "kültürel çoğulculuk", "azınlık hakları" ve "çok-kültürcülük" gibi kavramlar siyasal ve entelektüel jargon içerisinde kendine yer bulmaya başladı. Öte yandan kurumsal anlamda AB ile tam üyelik müzakerelerine başlanmasının da bu süreci hızlandırdığı söylenebilir. Bu arada 2002'de iktidara gelen AK Parti hükümeti, otuz yıldır devam eden silahlı Kürt ayrılıkçı hareketine karşı kültürel haklar kartını masaya sürerek yeni bir çözüm bulma çabası içine girdi. Türkiye'de 2004 yılında başlayan, 2008'de Demokratik Açılım ile yeni bir ivme kazanan ve özellikle de dil politikalarında kendini hissettiren dönüşümü, bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Bu çalışma Türkiye'de yakın dönemlerde kırılmaya başlayan resmî tek-dillilik politikasını hem tarihsel arka planını irdeleyerek, hem de dünyanın farklı ülkelerindeki uygulamalarla karşılaştırarak anlama çabasıdır. Literatürde dil politikalarından söz edince, biri doğrudan dilin somut formuna yönelik dışsal müdahale (Maddî Planlama), diğeri ulusal sınırlar içerisinde çeşitli dillerin kamu yaşamındaki konumunu belirlemeye yönelik statü planlaması anlaşılır. Bu makalede Türkiye'de bir dönem çok tartışılan ve günümüzde Türk Dil Kurumu'nun uhdesinde devam eden maddî planlama inceleme dışıdır. Buna karşılık devletin siyasal bir tercih ile ülkenin kamu yaşamının değişik alanlarında bir veya birden fazla dilin konumunu belirlemeye yönelik statü planlaması, çok-kültürlülük tartışmalarına paralel olarak bir ehemmiyet kazanmış gibi görünüyor. Türkiye'de 2000'li yılların başında tanık olduğumuz anadilde eğitim, yayın dili ve ibadet dili gibi tartışmalar bu teorik çerçeve içinde değerlendirilecektir.

Türkiye'de Etnik ve Bölgesel Diller

Türkiye'de etnik ve bölgesel dillere ilişkin ilk envanter 1927 Genel Nüfus Sayımı dolayısıyla çıkarıldı. Beyan esasına göre vatandaşların anadillerinin tespit edildiği bu çalışmada elde edilen sayılar Türkiye'de etnik dillerin çeşitliliği ve yaygınlığı hakkında en azından bir fikir vermekteydi. Buna göre anadilini Türkçe olarak beyan edenlerin oranı toplam nüfusun yaklaşık %90'ını oluştururken, başta Kürtçe olmak üzere Arapça, Rumca, Çerkezce, Yahudice (Ladino, Judeo-Espagnol), Ermenice, Arnavutça ve Tatarca dillerinden birini anadili olarak beyan edenler geride kalan %10'luk nüfusu oluşturuyordu (Kubilya, 2005: 68).

1965'e kadar sürdürülen bu nüfus sayımı uygulamasında zaman içerisinde birtakım değişikliklerin yapıldığını gözlemek mümkün. Örneğin 1927 Nüfus Sayımı'nda tasnife tabi tutulmayan Abazaca, Boşnakça, Çingenece, Gürcüce, Lazca ve Pomakça bir sonraki nüfus sayımında (1935) uygulamanın içine alınmıştı. Benzer şekilde 1940 Nüfus Sayımı'nda sadece Kürtçe ile birlikte bazı gayrimüslim azınlık dilleri (Rumca, Ermenice, Yahudice) sınıflandırılırken, 1965 Nüfus Sayımı'nda Zazaca ilk defa Kürtçeden ayrı bir dil olarak ele alınmıştı. 1935'ten sonra beş yıllık periyodik aralıklarla gerçekleştirilen sayımlarda dikkati çeken bir başka nokta, Türkçe dışında başka bir dili anadili olarak beyan edenlerin zaman içerisinde hem sayısal, hem de oransal düşüşüdür. Bunun iki istisnası Kürtçe ve Arapçanın oransal olmasa da, sayısal olarak sürekli bir artış eğiliminde olduğudur.

Nüfus sayımlarında Türkçe dışında farklı anadillerinin varlığı tescil edilmekle birlikte kuruluşundan itibaren Cumhuriyet hükümetlerinin hiçbiri bu anadillerinin kamu yaşamının değişik alanlarında kullanılabilmesine yönelik bir girişim içerisinde olmamışlardı. Örneğin anadili konusunun ilk defa tartışıldığı 1943'teki II. Maarif Şûrası'nda okullarda anadili eğitiminin önemi üzerinde durulurken Şûra üyelerinin resmî dil ile anadili eşitleyen tutumu gözlerden kaçmıyordu. Başkanlığını İsmayıl Hakkı

Baltacıoğlu'nun yaptığı Anadili Komisyonu'nun Şûra'ya sunduğu raporda dile getirdiği gibi Türkiye'de sağlıklı bir anadili eğitiminin yapılabilmesi için "...öğretimin her derecesinde ve bütün sınıflarda millî dil tedrisatının, bir bütün olarak, Türkçe adı altında toplanması" gerekiyordu (II. Maarif Şurası, 1943: 40-41). Anadili algısındaki bu tekçi yorum, millî birlik kaygısının teyakkuz halinde olduğu tüm Cumhuriyet tarihi boyunca resmî görüş olarak kabul görmüş ve resmî dil olan Türkçe eğitim yoluyla diğer etnik gruplara yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Ersanlı, 2010: 307-308).

Yukarıda sözü edilen nüfus sayımlarında Türkçe dışındaki anadillerinin lehçe ve şive ayrımları gözardı edilerek sadece yaygın olanlar tasnife dahil edilmişti. Türkiye'de yakın dönemlerde çeşitli araştırma kuruluşlarının hazırladığı raporlarda bu dilsel ayrımlarla birlikte yaklaşık olarak 36 etnik dilin konuşulduğu ifade ediliyor. Ancak etnik dillerin sayısı ne olursa olsun, Türkiye'de anadili Türkçe olanların toplam nüfus içerisinde yaklaşık olarak %85-90 gibi ezici bir çoğunluğu oluşturduğu çeşitli araştırma merkezlerinin bulgularıyla destekleniyor (Radikal: 18 Ağustos 2008).

Türkiye'de yakın dönemlere kadar uygulanan resmî tek-dillilik politikası eğitim alanıyla sınırlı kalmamıştır. Yerleşim yerlerinin adlarının değiştirilmesinden, ezanın Türkçeleştirilmesine, Soyadı Kanunu'ndan 1934 İskan Kanunu'na, "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyalarından Halkevleri'nin Türkçe kurslarına, çarşı-pazarda Türkçe dışındaki dillerin yasaklanmasından yayın yasağına kadar pek çok uygulamanın açıkça yöneldiği hedef, Türkçeyi vatandaşların hem kamu, hem de özel yaşamlarında rakipsiz tek dil haline getirmektir (Sadoğlu, 2010: 275/90). İmparatorluğun nüfus bakiyesinden yeni bir ulus yaratmaya çalışan Cumhuriyet elitleri ve onların haleflerine göre etnik diller canlılığını muhafaza ettiği sürece uluslaşma hedefinin başarıya ulaşması mümkün görünmüyordu. Zira Türkiye'de yerel ve bölgesel diller, bölücü ve ayrılıkçı akımların üzerinde yükseleceği dayanak işlevi görebilir, devletin üniter yapısını tehdit edebilirdi. Nitekim bu kaygılarla demokrasiye ara veren 12 Eylül yönetimi Ekim 1983'te çıkardığı 2932 sayılı yasayla yerel dil yasağını o döneme kadar görülmemiş ölçüde genişletme ihtiyacı hissetmişti. Anılan yasa (Resmî Gazete, 22.10.1983) "Devletin ülkesinin ve halkın bölünmez bütünlüğünü, ulusal bağımsızlığı, Cumhuriyet'i, ulusal güvenliği ve kamu düzenini korumak" amacıyla "Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması"yı yasaklıyordu. Bu kapsam içerisinde başta Kürtçe olmak üzere pek çok dilin kamusal alanda konuşulabilmesi tartışmalı hale geliyor, müzik yapılabilmesi, gazete ve dergi çıkarılması yasal olarak mümkün görünmüyordu. Yasanın kamu görevlileri tarafından ne ölçüde titizlikle uygulandığı belirsiz olmakla birlikte 12 Eylül yönetiminin Diyarbakır Cezaevi'nde mahkumlara getirdiği Kürtçe yasağı en azından sonuçları itibarıyla halen tartışılmaya devam ediyor (Dil Yarası, 2010: 33-34).

AB İçerisinde Dilsel Çoğulculuk ve Dil Hakları

Demokrasinin olduğu kadar milliyetçiliğin de vatani olan Avrupa'da yüzyıllar süren ulus-devlet inşasından sonra nihayet Soğuk Savaş döneminin kapanmasıyla resmî tek-dillilik politikalarından uzaklaşma eğilimi görülüyor. Kısmen II. Dünya Savaşı sonrası, yoğunluklu olarak 1990'lı yılların başlarından itibaren Kuzey-batı Avrupa ülkelerinin pek çoğunda gözlemlendiği gibi kültürel çoğulculuk ve azınlık hakları çerçevesinde çok-dilli politikaların uygulanmaya başlandığı söylenebilir. Bununla birlikte çok-dillilik uygulamasını göçmen işçilere de yaygınlaştıran İsveç gibi ülkeler yanında halen resmî tek-dillilikte ısrar eden Fransa gibi ülkelerdeki politikalar bu alanda standartlaşmış bir pratiğin henüz mevcut olmadığını gösteriyor. Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği bu bağlamda üye ülkeler arasında ortak bir politika geliştirmek ve eşgüdüm sağlamak için özel bir çaba sarf etmektedir.

Avrupa'da çoğulcu dil politikaları ilk olarak Avrupa Konseyi'nde gündeme geldi ve düzenleme altına alındı.1992 yılında Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nı imzaya açan Konsey bu konudaki amacını ve hedefini şu şekilde belirlemekteydi (Molinero ve Stevenson, 2006: 239):

"Avrupa Konseyi, üye devletlerin kültürel ve dilsel farklılıklarını teşvik etmeye özel bir önem vermektedir. Onun dilsel alandaki faaliyetleri, hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığı ile mücadele etmek için bireyler arasında iletişimi ve karşılıklı anlaşmayı geliştirerek vatandaşlar arasında çok-kültürlülüğü ve çok-dilliliği yükseltmektedir".

Avrupa Konseyi'nin Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nda dile getirdiği gibi bazıları zamanla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan, Avrupa'nın kültürel zenginliğini oluşturan bölgesel ve azınlık dillerinin korunması ve geliştirilmesi, hem BM Sivil ve Siyasî Haklara İlişkin Pakt'ın, hem de Avrupa Konseyi

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nin de gereği idi. Bunların dışında Helsinki Nihâî Senedi (1975) ve Kopenhag Siyasî Kriterleri'ne (1990) de atıfta bulunan Konsey, bölgesel ve azınlık dillerinin teşvikinin yine de resmî dilleri öğrenme zorunluluğunu ortadan kaldırmaması gereğinin altını çiziyordu.

Resmî dil ve şiveleri esas alan, ancak göçmen dillerini dışarıda bırakan Şart'a göre bölgesel ve azınlık dilleri, "Sayıları devletin geri kalan nüfusundan daha az olan ve o devletin vatandaşı olan bir grup tarafından o devletin topraklarında geleneksel olarak konuşulan, o devletin resmî dil veya dillerinden farklı olan diller" olarak tanımlanmaktaydı (Madde 1-a). Öte yandan söz konusu bölgesel ve azınlık dillerini resmî diller karşısında koruma altına almaya çalışan Konsey, üye devletleri 8. ve 12. maddelerden üçünü, 9., 10., 11. ve 13. maddelerden birini ve 3. bölümün en az 35 paragraf veya alt paragrafını uygulama yükümlülüğü altına sokmaktaydı. III. bölümde yer alan uygulamaya ilişkin hükümlerde ise, bölgesel ve azınlık dillerinin başta eğitim olmak üzere mahkemelerde, kitle iletişim araçlarında, merkezî ve yerel yönetimlerde kısmen ya da tamamen kullanılabilmesi öngörülmekteydi (Council of Europe, 1992: 1101-1117). Bu haliyle başlangıçta Fransa'nın imza koymadığı, 1999'da ise çekince koyarak imzaladığı Şart'ın en önemli eksikliği, uygulamayı denetleyecek bir mekanizmadan yoksun olmasıydı (Caviedes, 2003: 258).

Avrupa'da dilsel ve kültürel çoğulculuğu öne çıkararak bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunan bir başka örgüt Avrupa Birliği ve onun organlarıdır. Avrupa Birliği, tüm kıta boyunca sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda daha büyük bir uyumun gerekliliğine inanmakla birlikte, aynı zamanda dilsel farklılıklara ve kültürel çeşitliliğe saygı da öne çıkarmaktadır. AB içerisinde çoğulcu dil politikası, giderek artan üye devlet sayısı ile birlikte son yıllarda yeni bir ivme kazanmaktadır. Sayısı yirmiyi aşan resmî dil ile kurumlarını nasıl çalıştıracağı sorusu bir yana bir tür aracı dil olarak İngilizcenin artan hakimiyeti karşısında Birliğin tek-dillilik ile çok-dillilik arasında bir uyum arama çabası "çokluk içinde birlik" mottosuyla dile getirilmektedir (Gal, 2006: 14-16). Bu çerçevede AB vatandaşlarının kendi anadilleri yanında en az iki topluluk dilini öğrenmesi gibi öneriler yapıldı, fakat bu konuda en önemli adım Aralık 2005'te Avrupa Komisyonu tarafından *Çok-dillilik için Yeni Bir Çerçeve Strateji* belgesiyle atıldı. Buna göre Avrupa Birliği kendini, içinde yer alan farklılıkları asimile eden bir eritme potası (melting pot) olarak tanımlamaktan kaçınıyor ve dilsel farklılıkları daha güçlü dayanışma ve karşılıklı anlaşmanın kaynağı olabilecek kültürel bir zenginlik olarak nitelendiriyordu. Komisyon bu çerçevede birlik kurumlarında ve üye ülkelerde çok-dilliliği teşvik etmek ve geliştirmeyi, çok-dilli bir ekonomi yaratmayı ve AB vatandaşlarının birliğin yasama, yargı ve danışma birimlerine kendi anadilleriyle katılmasının önünü açmayı temel hedef olarak belirlemekteydi. Ulusal düzeyde çok-dilli uygulamayı üye devletlere bırakan Komisyon, orta ve uzun vadede birliğin çok-dilli politikalarıyla üye devletlerin uygulamalarını uyumlu hale getirmek için çaba göstereceğini de deklare etmekteydi (European Commission, 2005: 2-3).

Gerek Birleşmiş Milletler, gerek Avrupa Birliği düzeyinde tanzim edilen uluslararası belgelerde dil hakları doğrudan veya dolaylı olarak yer almakla birlikte siyasal teori henüz bu haklara klasik haklar gibi tartışmasız bir zemin sunabilmiş değildir. Her şeyden önce dil haklarının bireysel haklar veya kolektif haklar içerisinde mi yorumlanacağı sorusu tartışmalıdır. Siyasal teorisyenlerin şimdiye kadar ortaya koyduğu normatif modeller bir yandan "ulus inşası"nı, diğer yandan "anadilinin muhafazası"nı sağlamaya yönelik pratik kaygılara dayanmaktadır. Ulus inşasını savunanlara göre, normatif bir dil politikasının hedefi tek ve ortak bir dilin devletin tüm vatandaşlarına yaygınlaştırılmasıdır. Buna karşılık anadilinin muhafazasını ileri sürenler tek-dilli politikaların azınlık dillerini marjinalleştireceğini veya tamamen tasfiye edeceğini ileri sürme eğilimindedirler. Yani bir dil politikasının bireyler temelinde mi, topluluklar düzeyinde mi, yoksa ulusal düzeyde mi tespit edilmesi gerektiği, sonuçta ulus inşası veya dilin muhafazasına ilişkin inançların bir yansıması olacaktır. Bu zayıf tartışma dışında siyasal teorisyenlerin dilsel çoğulculuğa hak ettiği ilgiyi gösterdiği de söylenemez. Son yıllarda Orta Avrupa'da etno-linguistik çatışmaların ortaya çıkması, İspanya, Belçika ve Kanada'da dil temelli ayrılıkçı hareketlerin yeniden canlanması ve Avrupa'da göçmen çok-kültürlülüğüne karşı ortaya çıkan beklenmedik tepkiler karşısında kimi siyasal teorisyenler dil haklarının demokrasi, adalet ve özgürlük ile ilişkisini kurarak yeni normatif yaklaşımlar geliştirme çabası içine girmiş olsa da, bu önerilerin genel bir kabul görmesi için vaktin henüz erken olduğu söylenebilir (Kymlicka ve Patten, 2003: 3-17).

Gayri-resmî Çok-Dilliliğe Doğru

Gayri-resmî çok-dillilik, dil planlamasında asimile edici olmayan resmî tek-dilliliğe karşılık gelen bir strateji türü olarak değerlendirilebilir. Yani Endonezya ve Malezya örneklerinde olduğu gibi, ülkede tek bir dile resmî statü tanımakla birlikte, resmî dil dışındaki dillerin eğitim, ekonomi ve kitle iletişiminde, yani resmî alanın dışında kalan kamusal alanda kullanımına ilişkin en azından tolere edici bir siyasal tutum söz konusuysa, bu durum asimilasyonist olmayan resmî tek-dillilik ya da gayri-resmî çok-dillilik olarak nitelendirilir. Etnik ve bölgesel dillere yönelik böyle bir planlama teşvik edici de olabilir, fakat asgarî koşul gayri-resmî dillerin kamu yaşamından yasaklanmamasıdır. Doğal olarak böyle bir toplumda en azından dilsel azınlıklar, iki-dilli (bilinguality) olmak durumundadır. Çünkü onlar özel yaşamlarında ve kamu hayatının çeşitli alanlarında anadillerini veya başka bir dili (Malezya örneğinde İngilizce) kullanma serbestliğine sahip olmakla birlikte, resmî makamlarla ilişkilerinde resmî dili kullanmak zorundadırlar (Esman, 1992: 385-86).

Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti bir yandan "Kürt Sorunu" olarak bilinen ve toplumsal barışı tehdit eden etnik-ayrılıkçılığa demokratik bir çözüm getirmek, hem de aday ülke statüsüyle (1999) tam üyelik müzakerelerine başladığı (2005) Avrupa Birliği'nin etnik ve kültürel çoğulculuğa ilişkin taleplerini karşılamak amacıyla Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren uygulanan resmî tek-dillilik politikasını yumuşatma ihtiyacı hissetmiştir. Dahası 20. yüzyılın sonuna doğru tüm dünyada iletişim sektöründe yaşanan devrim niteliğindeki ilerlemeler çok gecikmeksizin Türkiye'de uydu anten ve internet kullanımı gibi ulus-devletin kolaylıkla kontrol edemeyeceği yeni kitle iletişim araçlarını tedavüle sokunca etnik dillerin kullanımını yasaklamak, geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde zorlaşmıştı (Milliyet, 1 Ocak 2009).

Aslında Türkiye'de resmî tek-dilliliğin yumuşatılmasına yönelik ilk değişiklik 1991'de gerçekleşmişti. Parlamentoda çoğunluğu elinde bulunduran Anavatan Partisi, 12 Eylül askerî yönetiminin çıkarmış olduğu "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun"u yürürlükten kaldırdı. 12.04.1991 tarihinde kabul edilen 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu" (Resmî Gazete, Sayı: 20843), Kürtçeyi üstü örtük şekilde "yasak dil" kapsamından çıkararak, bu dille gazete, dergi, kitap basımının ve müzik yapılabilmesinin önünü açtı. Ancak gerek 1982 Anayasası'nın "kanunla yasaklanmış herhangi bir dilin düşüncelerin açıklanmasında ve yayında kullanılamayacağı"ni öngören 26. ve 28. maddeleri, gerek benzer hükümleri ihtiva eden Basın Kanunu'nun 16. ve Siyasî Partiler Kanunu'nun 81. maddeleri yürürlükte kaldığı için Türkçe dışındaki dillerin kitle iletişiminde kullanılıp kullanılamayacağı tartışmalı durumunu bir süre daha muhafaza etti.

1999 yılında AB'ye aday ülke statüsü kazanan Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren birliğin etnik ve kültürel çoğulculuk konusunda reform baskısına maruz kalmaktaydı. İlerleme raporlarında sıkça dile getirildiği gibi Türkiye'nin çok-kültürlü ve çok-dilli Avrupa ailesine dahil olabilmesi için kültürel çeşitlilik konusunda ciddi reformlara girişmesi bekleniyordu. AB, bu bağlamda somut olarak "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi"nin ve "Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı"ni imzalanmasını, dahası BM'nin kabul ettiği "Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ile "Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"ye koyduğu çekinceleri Türkiye'nin kaldırmasını istemekteydi (Gal, 2006: 17-21). Talep edilen reformların tamamını yerine getirmemekle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2000'li yılların başında "AB'ye Uyum Paketleri" çerçevesinde Türkiye'de resmî tek-dillilik uygulamasını değiştirmeye yönelik önemli değişikliklere imza atmıştır (Salihpaşaoğlu, 2007: 1045-46).

Bu mevzuat değişikliklerinin ilki 17 Ekim 2001 tarihinde 1982 Anayasası'nda gerçekleştirildi. TBMM, Anayasa'nın 26. maddesinde yer alan "...düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" hükmü ile 28. maddesinde yer alan "Kanunla yasaklanmış bir dilde yayım yapılamaz" ibaresini kaldırdı. Böylece kamuoyunda "dil yasağı olarak bilinen ve kitle iletişiminde Türkçe dışındaki yerel dillerin kullanımını engelleyen mevzuatın anayasal dayanağı kaldırılmış oldu. Nitekim hemen sonra 9 Nisan 2002'de parlamentoda kabul edilen İkinci Uyum Paketi'nde 5680 sayılı Basın Kanunu'nda yer alan "yasaklanmış dil" ibaresi de, 4748 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile yürürlükten kaldırıldı (Resmî Gazete, Sayı: 24721). Bu değişiklikten sonra Türkiye'de en azından basın-yayın sektöründe Türkçe dışında başka bir dilin kullanılabilmesinin önünde yasal/anayasal bir engel kalmamış oldu.

9 Ağustos 2002 tarihinde TBMM'de kabul edilen Üçüncü Uyum Paketi ise radyo ve televizyonlarda farklı dillerde yayın yapılabilmesini içermekteydi. TBMM bu çerçevede 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4. maddesinde değişiklik yaparak birinci fıkrasına "...Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar Cumhuriyetin Anayasa'da belirtilen temel ilkelerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurul'ca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir" hükmünü getirdi (Resmî Gazete, Sayı: 24841).

Kanunun bu son fıkrası uyarınca Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), 18 Aralık 2002 tarihinde çıkardığı Radyo ve Televizyonların Yayınlarının Dili Hakkındaki Yönetmelik ile Türkçe dışındaki yerel dil ve lehçelerde yayın yetkisini TRT'ye veren bir düzenleme yaptı. Buna göre yerel dillerde yapılacak yayınlar, radyoda haftada dört saati, televizyonda ise iki saati aşamayacaktı. Getirilen bu süre sınırlamasına ilave olarak, yayınların sadece yetişkinlere yönelik olması, dil öğretimine yönelik olmaması ve Türkçe alt-yazı zorunluluğu gibi sınırlamalar, uygulamada ortaya çıkabilecek sorunların habercisi gibiydi. Nitekim anılan yönetmelik TRT'nin başvurusu üzerine Danıştay tarafından iptal edilmiş ve uygulama şansı bulamadan yürürlükten kaldırılmıştı. Bunun üzerine TBMM, 6. Uyum Paketi'yle 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da değişiklik yaparak TRT'nin yanı sıra özel radyo ve televizyon kuruluşlarına da farklı dil ve lehçelerde yayın yapma imkanı getirmişti. 19 Haziran 2003 tarihinde parlamentodan geçen düzenleme bahsi geçen "farklı dil ve lehçelerin" hangileri olduğunu belirtmemekle birlikte "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullanılan" diller olduklarına vurgu yapmaktaydı (Kubilay, 2005: 77).

TBMM tarafından kabul edilen kanunun uygulanmasını göstermek için RTÜK tarafından 25 Ocak 2004 tarihinde çıkarılan yönetmelik (Resmî Gazete, Sayı: 25357) değişikliğe konu olan "farklı dil ve lehçeleri" doğrudan sınırlamaya gitmemiş, bu konudaki tercihi özel yayın kuruluşlarının ve TRT'nin takdirine bırakmıştır. Ancak Danıştay tarafından iptal edilen ve bir önceki yönetmelikte mevcut olan birtakım yayın ilkeleri yeni yönetmelikte de tekrarlanmış ve radyolar için günde 60 dakikayı aşmamak üzere haftada beş saat, televizyonlar için günde 45 dakikayı geçmemek üzere haftada dört saat olmak üzere yayın saatinde artışa gidilmiştir. Hem kanunda, hem yönetmelikte bahsi geçen "farklı dil ve lehçeleri", Çerkezce, Arapça, Boşnakça, Kurmançî ve Zazaca olarak belirleyen TRT, Haziran 2004'te yayına başladı.

Bir kamu kurumu olan TRT'nin zaman ve içerik sınırlaması olsa bile Türkçe dışında yerel dil ve lehçelerde yayın yapmaya başlaması Türkiye'de uzun zamandır uygulanan resmî tek-dillilik politikasının önemli ölçüde kırıldığı anlamına geliyordu. Gerçekten de 1965 Nüfus Sayımı'ndan sonra ilk defa ülkede Türkçeden başka dillerin mevcut olduğunu, bunların günlük yaşamda kullanıldığını, dahası bu dillerin var olma hakkına saygı duyduğunu dolaylı bir şekilde de olsa kabul etmekteydi. Bu tutum, Türkçenin tek dil olarak (anadili=resmî dil) bütün vatandaşlara yaygınlaştırılmasını ve böylece diğer dillerin zamanla tedavülden kaldırılmasını öngören resmî tek-dillilik politikasının yerini gayri-resmî çok-dilliliğe bıraktığının işareti sayılmalıdır. Tıpkı diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi tolere edici çok-dillilik politikası Türkiye'de milli birlik ve bütünlük kaygılarının giderildiği bir dönemde toplumsal bir destek de görebiliyordu. Bu anlamda süreç TRT'nin sınırlı yayınlarıyla da bitmemiş, Türkçe dışındaki farklı dil ve lehçelerin çeşitli alanlarda kullanımına imkan tanıyan yeni düzenlemelerle devam etmiştir.

2004 Haziran'ında farklı dil ve lehçelerde TRT'den yapılan yayınların zaman ve içerik olarak sınırlandırılması, bir süre sonra uygulamanın sembolik olduğu şeklinde eleştiri konusu oldu. Bunun üzerine RTÜK 13 Kasım 2009'da çıkardığı yeni bir yönetmelik (Resmî Gazete, Sayı: 27405) ile tüm gün yayına imkan veren kapsamlı bir değişiklik yaptı. Yönetmelik, TRT dışında özel radyo ve televizyon kuruluşlarının tabi olacağı yayın ilkelerini tespit etmeyi amaçlıyordu. Zira TRT yaklaşık bir yıl önce TRT-6 (TRT Şeş) adıyla 24 saat Kürtçe (Kurmançî) yayın yapan bir kanalı hizmete sokmuştu. Yeni yönetmelik RTÜK tarafından verilecek izinle 3984 sayılı yasada zikredilen şartlara uymak kaydıyla özel radyo ve televizyon kuruluşlarının da tüm gün yayın yapabilmelerini düzenleme altına almaktaydı. Böylece farklı dillerde yayın yapan özel radyo ve televizyonlarda süre sınırlaması tamamen kalktığı gibi, içerik sınırlaması da oldukça gevşetilmiş oldu. Gaziantep'ten yayın yapan Türkiye'nin ilk özel

Kürtçe kanalı Dünya TV, Temmuz ayında başladığı test yayınından sonra Ekim 2010'da normal yayına geçti (Yeni Şafak, 03.10.2010).

1 Ocak 2009'da norma yayınına başlayan TRT-6 amacını, "toplumun ortak değerlerini, temel hak ve hürriyetleri ön planda tutarak Türkiye'nin birlik ve beraberliğine katkıda bulunmak" olarak belirlemekteydi. Bu amaçla TRT-6 Kurmançî ve Zazaca lehçelerinde haber, müzik, eğlence, drama, belgesel, spor ve dini programlardan oluşan bir yayın akışına sahip olacaktı (www.trt.gov.tr. 20.06.2011). TRT-6 anadili Kurmançî ve Zazaca olan ve günlük yaşamlarında geleneksel olarak bu dilleri kullanan T.C. vatandaşlarına yönelik yayın yapmak yanında, çeşitli Kürt lehçelerinin konuşulduğu ülkelerin halklarıyla da doğru bilgilenmenin sağlanarak mevcut bağların güçlendirilmesini hedeflemekteydi. Benzer bir amaç Nisan 2010'da Arapça yayına başlayan hem anadili Arapça olan T.C. vatandaşlarıyla, hem de 350 milyonluk Orta-Doğu coğrafyasıyla daha yakın ilişkiler geliştirmek isteyen TRT-ETTÜRKİYE için de söz konusu edilmişti.

Yine aynı dönemde RTÜK farklı dil ve lehçelerde yayın için başvuran 14 radyo ve televizyon kuruluşuna onay verdi. Diyarbakır'da Çağrı FM, Gün Radyo, Gün TV, Nur FM, TV 21, Mersin'de Radyo Ses, Mardin'de Cemre FM, Şanlıurfa'da Radyo Net gibi RTÜK'ten yayın izni alan medya organlarının çoğunluğu Kurmançî diliyle, bir kısmı da Zazaca ve Arapça yayın yapacaklarını beyan etmişlerdi (Yeni Şafak, 24.02.2010).

AK Parti iktidarının 2000'li yıllarda uygulamaya geçirdiği gayri-resmî çok dillilik politikası, radyo ve televizyon yayınlarıyla sınırlı kalmadı. Bu bağlamda Kürtçe isim yasağının kaldırılması, farklı dil ve lehçelerin öğretilmesini amaçlayan özel kursların açılmasına imkan veren düzenleme, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kürtçe mevlit uygulaması, cezaevlerinde yürürlükte olan Kürtçe konuşma yasağının kaldırılması, yerel dillerde siyasal propaganda yapılmasına imkan tanıyan mevzuat değişikliği ve çeşitli devlet üniversitelerinde yerel dillerin araştırılmasını amaçlayan kürsülerin kurulması anılan çok-dillilik politikasının çeşitli alanlardaki yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de "isim yasağı" özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde vatandaşların yeni doğan çocuklarını nüfus kütüklerine kaydederken karşılaşılabildikleri bir sorundu. Bölgede çocuklarına Kürtçe isim vermek isteyen ailelerin istekleri kimi zaman geri çevriliyor, kimi zaman da ceza davalarına konu olabiliyordu. İçişleri Bakanlığı, yaşanan bu sorunu bertaraf etmek amacıyla Eylül 2003'te valiliklere gönderdiği "Genel ahlak kurallarına aykırı olmamak, kamuoyunu incitici yanı bulunmamak ve Türk alfabesine uygun olmak koşuluyla her ad konabilir" şeklinde bir genelgeyle işi bir çözüm yoluna koymuştu (Hürriyet, 24.09.2003).

Aynı yıl TBMM, 2923 sayılı "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Hakkında Kanun"da değişiklik yaparak Türkiye'de tıpkı İngilizce, Almanca, Fransızca gibi yabancı dillerin öğrenilmesi ile ilgili esasların yerel diller için de geçerli olduğunu hükme bağlamıştır. 4963 sayılı yeni yasal düzenleme (Resmî Gazete, Sayı: 25192), Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğretilmesini amaçlayan özel kursların 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu çerçevesinde faaliyetlerini sürdürebileceklerini de kayıt altına alıyordu (Resmî Gazete, Sayı: 27548).

8 Mart 2009 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın izniyle Diyarbakır İl Müftülüğü, Mevlit Kandili dolayısıyla gerçekleştirdiği organizasyonda Kürtçe mevlit okuttu. Vatandaşlar mevlitten önce Diyarbakır-Yenişehir ilçe müftüsü Alettin Bozkurt'un Kürtçe olarak yaptığı vaazı dinledi. Kur'an tilavetiyle devam eden gecenin sonunda Diyarbakır Müftülüğü'nde görevli personel arasından seçilen din görevlileri, Türkçe uygulamasına benzer şekilde Kürtçe mevlit okudular. Diyarbakır Ulu Camii'nden gerçekleştirilen Kürtçe mevlit organizasyonu gece 21.30'dan itibaren TRT-6 tarafından naklen yayınlandı (Milliyet, 9 Mart 2009).

Kasım 2009'da Adalet Bakanlığı, 12 Eylül askerî yönetimi zamanında Diyarbakır Cezaevi'nde katı bir şekilde uygulandığı iddia edilen Kürtçe yasağını tamamen kaldırdı. Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkındaki Yönetmelik'te yapılan değişikliğe göre tutuklu veya hükümlüler gerek telefon görüşmelerinde, gerek ziyaret edilmeleri sırasında sınırlama olmaksızın Kürtçe konuşabileceklerdi (Radikal, 07.11.2009).

TBMM, Nisan 2010'da Seçim Kanunu'nun 58. maddesinde değişiklik yaparak radyo ve televizyonlarda yapılacak propaganda yayınlarında ve diğer seçim propagandalarında Türkçeden başka bir dil

kullanılmasını mümkün hale getirdi. Yeni düzenleme (Resmî Gazete, Sayı: 27548), siyasî partiler ve adayların yapacakları propagandalarda Türkçenin kullanılmasını "esas" almakla birlikte, eski kanunda yer alan "diğer diller" yasağını da kaldırmıştı. Böylelikle seçim kampanyalarında Türkçe dışında farklı bir dili kullanmak yasal bir yaptırımdan yoksun bırakılmış oldu. Bu sonuç, daha önce Kürtçe propaganda yaptıkları gerekçesiyle haklarında dava açılan milletvekillerinin de davalarının düşmesi anlamına geliyordu.

Türkiye'de Türkçe dışındaki yerel dil ve lehçelerin korunması ve geliştirilmesine yönelik önemli adımlardan biri de çeşitli devlet üniversitelerinin, bu dillerin akademik olarak araştırılması ve öğretilmesine yönelik girişimleridir. 1 Aralık 2009'da Bakanlar Kurulu'nun kararıyla Martin Artuklu Üniversitesi'nde kurulan Yaşayan Diller Enstitüsü, bu alandaki yeni uygulamanın en dikkat çekici olanıydı. Kürt Dili ve Kültürü, Süryani Dili ve Kültürü ile Arap Dili ve Kültürü Anabilim dallarından oluşan enstitü 2010 yılında eğitim ve öğretime başlamıştı (www.artuklu.edu.tr. 12.07.2011). 2006 yılında eğitime başlayan Kars Kafkas Üniversitesi'ne bağlı Gürcü Dili ve Edebiyatı bölümü ise yerel bir dilde lisans eğitimi veren ilk kurumdu. Bu iki uygulamanın ardından benzer bir düzenlemenin Kafkas dilleri için de yapılması için YÖK'e başvuruda bulunan Kafkas Dernekleri Federasyonu'nun talebi olumlu karşılanınca 19 Mayıs Üniversitesi bünyesinde Çerkezceyi akademik hayata sokacak bir Kafkas Dilleri ve Edebiyatı bölümünün açılması amacıyla girişimlere başlanılmıştı (Radikal, 6 Nisan 2010).

SONUÇ

Çok-dilli bir imparatorluk bakiyesinden modern bir ulus-devlet yaratmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti, dünyadaki diğer uygulamalara benzer şekilde dil politikaları alanında uzun süre resmî tek-dilliliği benimsemişti. Ancak 2000'li yılların başlarından itibaren daha çok Avrupa Birliği'nin çok-kültürlülük politikalarıyla uyumlu hale gelme çabaları, resmî tek-dilliliğin de gevşetilmesini gerekli kılmıştır. Öte yandan 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, yaklaşık otuz yıldır devam eden etnik temelli ayrılıkçı-silahlı hareketin halk tabanı üzerindeki etkisini kırmak ve toplumsal barışı sağlamak amacıyla özellikle Kürt lehçelerinin kamusal yaşamda kullanılabilmelerini mümkün kılan pek çok yasal düzenlemeye imza atmıştır. Bu politika ülkede Türkçeyi tek resmî dil olarak kabul etmekle birlikte, diğer yerel dillere kamusal yaşamın değişik alanlarında kullanım imkanı veren gayri-resmî çok-dillilik olarak adlandırılabilir.

KAYNAKÇA

- Sadoğlu, Hüseyin (2010), *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Caviedes, Alexander (2003), "The Role of Language in Nation-Building within the European Union", *Dialectical Anthropology*, Number 27.
- Esman, Milton J. (1992), "The State and Language Policy", *International Political Science Review*, Vol 13, Number 4.
- Kubilay, Çağla (2005), "Türkiye'de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmî Dil Eşitlemesinin Kırılması", *İletişim Araştırmaları*, 2 (2).
- Molinero C. M. and Stevenson P. (2006), "Language Policy in a Changing Europe- Introduction", *Language Policy*, Vol 5.
- Pool, Jonathan (1991), "The Official Language Problem", *American Political Science Review*, Vol 85, No 2.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar (2007), "Türkiye'nin Dil Politikaları ve TRT 6", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, Sayı 1-2.

Editörlü Kitap

- Gal, Susan (2006), "Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe", *Language Ideologies, Policies and Practises - Language and the Future of Europe*, Editors: Clare Mar- Molinero and Patrick Stevenson, Palgrave Macmilian, New York.

Ulusal ve Uluslararası Bildiriler

Ersanlı, Büşra (2010), "Türkiye'de Anadil Algısı ve Siyaseti", Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-2, Eğitim Sen Yayınları.

İnternet Yayınları

[http://www.trt.gov.tr/kurumsal/Televizyon Tanitim.aspx](http://www.trt.gov.tr/kurumsal/Televizyon_Tanitim.aspx). Erişim Tarihi: 20 Haziran 2011

<http://tyde.artuklu.edu.tr/menu-detay.asp?menuadi=TARİHÇE>. Erişim Tarihi: 12.07.2011

Gazeteler

Hürriyet

Milliyet

Radikal

Resmî Gazete

Yeni Şafak

Raporlar

Council of Europe (1992), *European Charter for Regional or Minority Languages*, Strasbourg.

European Commission (2005), *A New Framework Strategy for Multilingualism*, Brussels: European Commission.